

Krzysztof Bakała

Muzeum Niepodległości w Warszawie

ORCID: 0000-0002-8713-5711

Mecenat artystyczny hrabiego Stanisława Skarbka z Gury

Słowa kluczowe

emerytury artystów, Stanisław Skarbk z Gury, teatr polski

Streszczenie

Celem edycji źródłowej jest prezentacja treści statutu emerytur dla artystów scen polskich związanych z teatrem hrabiego Stanisława Skarbka we Lwowie. Dokument stanowi ważny przyczynek do historii rozwoju systemu ubezpieczeń na ziemiach polskich. Wart podkreślenia jest fakt, że jego fundator w dobie utraty przez Polskę niepodległości wielokrotnie akcentował w treści statutu narodowy, polski charakter przedsięwzięcia.

Dość często podnoszony współcześnie problem uposażenia emerytalnego środowiska artystycznego dostrzegany był już w dobie zaborów. Przykładem tego jest statut emerytalny dla „aktorów, aktorek, reżyserów, śpiewaków opery i operetki, kapelmistrzów, chórzystów i suflerów w c. k.¹ uprz. Teatrze hr. Skarbka we Lwowie”, powstały na bazie przekształceń zainicjowanego przez Stanisława Habdank hrabiego Skarbka z Gury statutu z roku 1843. Sam fundator podjął się budowy Teatru Polskiego we Lwowie, którego był też pierwszym dyrektorem, bołaczki świata artystycznego nie były mu

¹ Skrót oznaczający w cesarstwie austro-węgierskim, cesarsko-królewski, jako że władca był jednocześnie cesarzem Austrii i królem Węgier.

więc obce. Oczywiście sama charakterystyka tej niezwykle interesującej i wielowymiarowej postaci wymagałby oddzielnego i obszernego omówienia.

Wystarczy wspomnieć, że majątku dorobił się, będąc sprawnym przedsiębiorcą. W odziedziczonych dobrach² zakładał huty, tartaki, młyny, kopalnie, browary i gorzelnie, a także żupy. Prowadził też handel wołami, zakładając w stolicy cesarstwa własne jatki, co stanowiło znaczne odstępstwo od przyjętych zwyczajowo tradycji stanu szlacheckiego. Był też członkiem C. K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego³.

Wywodząc się z hrabiowskiego rodu, należał do osób, z którymi liczono się w świecie arystokratycznym. W dniu 27 lipca 1817 roku otrzymał nominację na c. k. podkomorzego Jego Cesarskiej i Królewskiej Apostolskiej⁴ Mości (przyrzeczenie złożył 12 września 1817). Otrzymał również godność c. k. rzeczywistego tajnego radcy. Ponadto do śmierci był członkiem wydziału krajowego (*Landesausschuss*) w grupie dostojników krajowych (*Landesawürde*) ze stanu panów w kraju koronnym Cesarstwa Austrii⁵. Był również c. k. łowczym (*Obristland-Jägermeister*)⁶, ponadto został uhonorowany komandorią Orderu Świętego Stefana⁷. W niniejszym tekście najbardziej interesuje nas jednak wątek związany w działalnością filantropijną hrabiego Skarbka.

Po upadku Powstania Listopadowego zaangażował się w działania zmierzające do podniesienia oświaty i narodowego dobrobytu. Pod koniec lat 30. XIX wieku⁸ własnym sumptem rozpoczął we Lwo-

² W ich skład wchodziły majątki: Brzozdowce, Drohowyże, Opary, Ostalowice, Rożniatów, Smorze, Żabie, vide: *Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1848*, Lwów 1848, s. 351, 363, 413, 414, 429, 463.

³ Ibidem, s. 590–591.

⁴ Król apostolski – honorowy tytuł przysługujący władcom węgierskim.

⁵ *Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien...*, op. cit., s. 237, 239.

⁶ Ibidem, s. 590.

⁷ Ibidem, s. 239.

⁸ Podaje się, że budowa trwała 5 lat, więc wynikałoby, że rozpoczęto ją w 1837 r. – vide: V. Kemin, *Mecenasostwo hrabiego Stanisława Skarbka w tradycji wychowawczej Galicji*, [w:] *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk 2017, t. 14, s. 22, <https://bibliotekanauki.pl/articles/901817> [dostęp: 15.02.2024]; M. Orłowicz też potwierdza lata budowy 1837–1842; M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Lwowie*, Książnica-Atlas, Lwów–Warszawa 1925, s. 90 (reprint – wyd. Libra.PL, Rzeszów 2013). Natomiast S. Peplowski podaje, iż „z wiosną

wie budowę polskiego teatru, którą ukończono w 1842 roku, kiedy to teatr został oddany do użytku. Rok później ufundował Zakład Sierot i Ubogich w Drohowyżu, która to instytucja sprawowała zarząd nad interesującym nas funduszem emerytury podczas całego trwania przywileju teatralnego Stanisława hrabiego Skarbka.

O rozmachu przedsięwzięcia może świadczyć fakt, że wybudowany teatr uważany był ówczesnie za najokazalszy i największy projekt w Europie. Budowę zrealizowano według projektu austriackich architektów Johanna Salzmana oraz Ludwiga Pichla. Zaprojektowany został w stylu klasycyzmu z oszczędnymi elementami ornamentyki biedermejerowskiej. Gmach miał być usytuowany na bagnistych gruntach nad Pełtwią, z uwagi na to pod fundamenty wbitych zostało ponad 16 tys. dębowych kłoców. Widownia teatru mogła pomieścić 1 460 osób. Ponadto w budynku przewidziano hotel na 300 pokoi oraz kawiarnie, sklepy, biura i sale konferencyjne. Gmach został oddany miastu w bezpłatne użytkowanie na okres 50 lat. Po ich upływie władze miejskie miały płacić roczny czynsz w wysokości 17 tys. złotych reńskich⁹. Warto też zwrócić uwagę, że pomieszczenia w budynku wynajmował m.in. Sejm Krajowy Galicji i właśnie tu w 1861 roku odbyło pierwsze jego posiedzenie pod przewodnictwem ks. Leona Sapiehy.

Teatr funkcjonował w tym miejscu do 1900 roku. „Przez pierwszych 20 lat grywał tu jeszcze przeważnie teatr niemiecki, polski tylko dwa razy na tydzień”¹⁰. W kolejnych latach scenę teatralną przerobiono na salę koncertową i w latach 1901–1905 w budynku mieściła się Filharmonia.

Niemniej ambitne były zamierzenia drohowyskiej fundacji, mającej dać schronienie 400 osobom w wieku podeszłym oraz 600 sierotom, które miały zdobywać wykształcenie i przysposabiać się do rzemiosł¹¹.

1839 roku rozpoczęła się dźwigać w górę budowa gmachu teatralnego”, cyt. za: S. Pełtowski, *Teatr Polski we Lwowie (1780–1881)*, Gubrynowicz i Schmidt, Lwów 1889, s. 174. Natomiast w 1837 zawarta została tylko ugoda pomiędzy gminą lwowską a S. Skarbkiem, ibidem.

⁹ *Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien...*, op. cit., s. 239.

¹⁰ M. Orłowicz, op. cit., s. 91; „w zasadzie scena polska ograniczona (w r. 1853) do dziesięciu przedstawień miesięcznie, uczestniczyć mogła zaledwie w jednej trzeciej, nie zaś w połowie wszystkich kosztów ponoszonych na utrzymanie obu teatrów (...) teatr niemiecki pożerał wszelkie dochody fundacji, podczas gdy teatr polski w dochodach rocznych znaczną przedstawiał nadwyżkę”, cyt. za: S. Pełtowski, op. cit., s. 232.

¹¹ „Do Zakładu mającego być wzniesionym w Państwie Drohowyżu przyjęci

Wszystkie te działania w widoczny sposób odzwierciedlają zamysł wielkiego filantropijnego projektu Stanisława hrabiego Skarbka, którego jednym z elementów była zapobiegliwość o przyszłe emerytury artystów związanych z polską sceną teatralną. Należy przy tym zauważyć, iż zamysł ten w dalszych latach uległ znacznym modyfikacjom. Wiele miejsca temu przedsięwzięciu poświęcił Stanisław Pełowski, pisząc:

W związku z fundacją powstaje fundusz emerytalny dla członków sceny polskiej we Lwowie, który Skarbkowi zawdzięcza swe powstanie. (...) Członkiem zakładu emerytalnego mógł zostać każdy artysta, sufler lub reżyser teatru polskiego we Lwowie, płacący pewien procent od pobieranej gaży do kasy funduszowej. Trzydziestoletnia służba sceniczna uprawniała go do pobierania całej emerytury. Dzieci i wdowy emerytów tylko w drodze łaski mogły uzyskać zasiłek z rzezonego funduszu, którego zarząd w r. 1856 oddano w zarząd fundacji Skarbkowskiej. Pierwszymi pensjonariuszami zakładu emerytalnego byli artyści: Krupicki¹² i Smochowski¹³, z artystek jedna tylko Aszpergerowa¹⁴. Gdy zarząd fundacji przeszedł w administrację rządu, namiestnictwo zarządzało również emerytalnym, a formalistyka urzędowa, jak niemniej wrodzona artystom nieopatrzność sprawiły, iż mała stosunkowo liczba osób należała do emerytalnego zakładu. Nadto statut nie przewidywał egzystencji opery polskiej i milczeniem pomijał jej członków. Tymczasem fundusz emerytalny wzrósł do wysokości sumy 165.000 złr. w. a. (w r. 1885). Celem zachęcenia artystów do zapisywania się na emeryturę, postanowił Wydział krajowy w roku 1869 policzyć zgłaszającym się kandydatom lata służby, spędzone na innych scenach polskich pod warunkiem, że przynajmniej lat dziesięć przepędzą w lwowskim teatrze. W r. 1878 skrócono rzeczony termin do lat pięciu. Mimo to kandydatów do emerytury było bardzo niewiele. Dopiero w roku 1880 sami artyści poczęli się starać o zmianę statutów emerytury. Rezultatem ich starań jest nowy statut, uchwalony w marcu 1885 roku przez Wydział krajowy.

być mają w miarę dostarczających środków czterysta ubogich chrześcijan obojej płci i sześćset chrześcijańskich sierot również płci obojej, a podług osobnych Zakładu tego dotyczących statutów; pierwszym dane być ma mieszkanie, odzienie, pożywienie i stosowne do sił ich zatrudnienie; drugim utrzymanie, wychowanie na rzemieślników i przysposobienie do pożytecznych domowych zatrudnień", cyt. za: *Dokumenta Fundacyi i Statuta Instytutu Drohowyskiego*, Lwów 1874, s. 6.

¹² Maksymilian.

¹³ Witalis.

¹⁴ Aniela.

Na podstawie nowego statutu przypuszczeni zostali do dobrodziejstwa emerytury śpiewacy, kapelmistrze i chórzyści opery, skutkiem czego liczba członków zakładu znacznie się pomnożyła¹⁵.

Publikacja niniejsza powstała na podstawie fotokopii wykonanych przez autora ze zbiorów osoby prywatnej pragnącej zachować anonimowość. Zapis oryginalny bez zmian.

Statut emerytury aktorów, aktorek, reżyserów, śpiewaków opery i operetki, kapelmistrzów, chórzystów i suflerów w c. k. uprz. Teatrze hr. Skarbka we Lwowie.

Lwów

Czcionkami Drukarni Ludowej

Plac Bernardyński nr 7.

1885

Cel Zakładu.

§. 1. Celem zakładu emerytury jest zabezpieczenie stosownej pensyi tym aktorom, aktorkom, reżyserom, śpiewakom opery i operetki, kapelmistrzom, chórzystom i suflerom sceny polskiej w c.k. uprzywilejowanym teatrze hr. Skarbka, którzy przez gorliwe wystąpienie się tej scenie przez pewien przeciąg lat tego dobrodziejstwa godnymi, lub którzy bez własnej winy do dalszego pełnienia obowiązków przy tejże scenie niezdolnymi się stali.

Fundusz główny.

§. 2. Główny fundusz emerytury składa się z sumy stu sześćdziesięciu pięciu tysięcy (165.000) zł w. a. w 5% listach zastawnych galicyjskiego Towarzystwa kredytowego ziemskiego i pomnażać się będzie:

- a) czystą resztą dochodu, jaka z końcem każdego roku słonecznego okaże się;
- b) nadwyżką z wylosowania.

Fundusz bieżący.

§. 3. Fundusz bieżący składać się będzie:

- a) z dochodów bieżących funduszu głównego;

¹⁵ S. Pełowski, op. cit., s. 179–180.

- b) z zasiłków, które uczestnicy emerytury opłacać winni (§. 19);
- c) z wkładek, które tacy uczestnicy spłacać winni, którym lata służby przepędzone przed ich przyjęciem do zakładu emerytury, czy to na scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie, czy na innych stałych scenach polskich wrachowane zostały do lat służby (§. 19);
- d) z czwartego procentu od pensyi emerytalnych (§. 14);
- e) z czwartego procentu od honoraryów cudzym artystom za przedstawienia gościnne, lub inne przedstawienia na scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie wymierzonych, niemniej z czwartego procentu od wszystkich benefisów (§. 14);
- f) z wszystkich innych przypadkowych dochodów.

Wszakże wolno będzie kasie zatrzymać u siebie w gotówce niezbędną do opędzenia najbliższych wydatków kwotę. Fundusz bieżący przeznaczony jest na opędzenie kosztów administracyi i na zaspokojenie pensyi emerytalnych.

Zarząd.

§. 4. Zarząd funduszu emerytury należy podczas całego trwania przywileju teatralnego Stanisława hr. Skarbka do zakładu ubogich i sierót w Drohowyżu, którego każdoczesny kurator będzie przełożonym oraz przełożonym zakładu emerytury.

Po upływie przywileju tego przejdzie zarząd zakładu emerytury na Wydział krajowy, do którego też kasy przeniesiony zostanie fundusz emerytury.

Gdyby zaś po skończonym terażniejszym pięćdziesięcioletnim przywileju teatralnym scena polska we Lwowie ustała, natenczas fundusz cały przechodzi w zarząd i przechowanie zakładu drohowyżkiego, który zwróciwszy tym uczestnikom, którzy jeszcze nie będą mieli prawa do emerytury, wkłady wraz z czwartym procentem, cały dochód, jaki po zaspokojeniu pensyi emerytalnych i wydatków administracyi pozostanie, na swoją korzyść obracać mocen będzie.

Prawo do zakładu drohowyżkiego ustaje i zarząd zakładu i kasa emerytury przechodzą do Wydziału krajowego, jeżeliby teatr polski we Lwowie na nowo urządzonym został, lub jeżeliby w przeciągu sześciu lat po rozwiązaniu sceny polskiej we Lwowie nowa scena w sposób trwały urządzoną nie została.

Gdyby na koniec fundacya drohowyżka kiedykolwiek zniesioną została, a scena polska równie nie istniała, natenczas fundusz emerytury z zachowaniem praw emerytów przechodzi na własność kraju.

§. 5. Jak długo zarząd funduszu emerytury będzie przy zakładzie ubogich i sierot w Drohobyzu, będzie tenże obowiązany wszystkie czynności zarządu, a mianowicie rachunki, pobory i wypłaty załatwiać przez urzędnika, mianowanego przez kuratora zakład. Za czynności te tudzież tytułem wynagradzania za wydatki kancelaryjne, wyznaczy Wydział krajowy na wniosek kuratora odpowiednią kwotę roczną z funduszu emerytury.

Osobna instrukcja, której zatwierdzenie Wydział krajowy sobie zastrzega, unormuje postępowanie w zarządzie funduszu emerytury. Wszakże żaden wydatek зробiony być nie może bez szczególnego upoważnienia kuratora. Asygnacja pensyi dla każdego emeryta raz tylko wydaną będzie i służy tak długo, dopóki odwołaną nie zostanie.

§. 6. Kasa funduszu emerytury ma być umieszczona we Lwowie, w gmachu teatralnym hr. Stanisława Skarbka, podczas całego wykonywania zarządu przez zakład drohowyżki. Za jej pewność odpowiada tenże zakład hypoteką na wymienionym gmachu osobnym kontraktem zapisaną.

§. 7. Do obrony praw zakładu emerytury, winien kurator zakładu drohowyżkiego za potwierdzeniem Wydziału krajowego mianować zastępcę na koszt funduszu emerytury.

Kontrola.

§. 8. Kontrola zarządu funduszu emerytury należy do Wydziału krajowego. W skutek tego będzie Wydział krajowy mieć prawo przeglądać każdego czasu księgi i akta i szkontrować kasę. Zaś administracja zakładu drohowyżkiego winną będzie przedkładać Wydziałowi krajowemu z końcem każdego kwartału wynikłość obrotu funduszu emerytury. Również przedłoży administracja Wydziałowi krajowemu z końcem każdego roku słonecznego udokumentowane rachunki roczne, na które Wydział krajowy skoro je znajdzie bez zarzutu, wyda administracyi absolutorium. Gdyby okazały się jakie niedobory, administracja zakładu drohowyżkiego winna takowe wraz z czwartym procentem zwrócić do kasy funduszu emerytury w przeciągu dni 14.

§. 9. Administracja zakładu drohowyżkiego wydawać będzie, jako zarząd zakładu emerytury, wszystkie w sprawach tej emerytury potrzebne postanowienia, którym wszyscy członkowie zakładu poddać się mają. Tylko postanowienia względem przyjęcia do zakładu emerytury, tudzież względem nadania, zmniejszenia lub odebra-

nia pensji przez Wydział krajowy zatwierdzone być muszą. Wolno wszakże będzie Wydziałowi krajowemu zatwierdzenia tego odmówić, i przy wyłożeniu powodów tego odmówienia starać się nakłonić administrację do odmiany.

Gdyby usiłowania te nie odniosły skutku pożądanego, postanowienia Wydziału krajowego mieć będą ostateczną moc obowiązującą. Przeciw takim postanowieniom jak niemniej przeciw postanowieniom administracji przez Wydział krajowy zatwierdzonym, nie mogą być wniesione skargi ani do sądów, ani też do władz politycznych.

Obowiązki przedsiębiorcy teatru polskiego.

§. 10. Przedsiębiorca teatru polskiego hr. Skarbka obowiązany będzie pod własną odpowiedzialnością donieść pisemnie oficjalskie zakładu, a to z końcem każdego miesiąca o każdym przyjęciu do sceny polskiej jakiegobądź aktora lub aktorki, reżysera, śpiewaka i śpiewaczki opery lub operetki, kapelmistrza, chórzysty, chórzystki i suflera, o każdej zmianie już zawartych z nimi kontraktów, jakoteż o odejściu którego z nich.

Do takiego podania należy dołączyć kontrakt, który przez oficjalistę wpisany zostanie do księgi kontraktów. Przyjęcia, odmiany i odejścia w metrykach zakładu zanotowane zostaną.

§. 11. Przedsiębiorca teatru polskiego obowiązany także będzie wyrazić w kontrakcie jak najdokładniej wysokość gaży, ilość beneficjów, czynsz danego wolnego pomieszkania, jakoteż honorarium za każdorazowe wystąpienie (Spielhonorar).

§. 12. Niemniej będzie obowiązkiem tegoż przedsiębiorcy wręczyć oficjalskie zakładu z końcem każdego miesiąca wykaz zapłaconych w tym miesiącu gaż i honorariów, beneficjów i czystego z nich dochodu, jakoteż osobny spis dodatków należących się w tym miesiącu zakładowi emerytury, z wyszczególnieniem kwot i osób płacić mających, na koniec złożyć do kasy tego zakładu kwoty na rzecz funduszu emerytury w tymże miesiącu ściągione (§. 20.).

§. 13. Przeciw przedsiębiorcy opieszałem w pełnieniu obowiązków temi statutami na niego włożonych, użyje Wydział krajowy odpowiednich środków przymusowych, a mianowicie sekwestracyi na kasę i dochody teatru dla zaspokojenia należytości zakładu emerytury.

§. 14. Pensje emerytalne wypłacane będą emerytom przez oficjalistę zakładu miesięcznie z dołu za kwitami, za potrąceniem czwartego procentu na korzyść funduszu emerytury.

Przyjęcie do zakładu.

§. 15. Prawo zostania członkiem zakładu emerytury i pobierania w swoim czasie pensyi z tego zakładu, mieć będą tylko ci aktorowie, aktorki, reżyserzy, śpiewacy i śpiewaczki opery i operetki, kapelmistrze, członkowie chórów i suflerzy, którzy na mocy traktatów pisemnych przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka zostają i pewien szereg lat przy tejże scenie wysłużą.

Rok próby.

§. 16. Pierwszy rok po przyjęciu do zakładu emerytury, jest rokiem próby.

Stałe przyjęcie, a w skutek tego i wyrachowanie roku próby do ilości lat policzalnych do emerytury nastąpi, jeżeli kandydat przedłoży zaświadczenie dyrekcyi, iż przez ten rok gorliwie wypełniał swoje obowiązki.

Jeżeliby w przeciągu trzech miesięcy po upływie roku próby zaświadczenie takie przedłożonem nie zostało, nastąpi wymazanie członka zakładu, a poczynione wkłady przepadają na rzecz zakładu emerytury.

Wszakże dopuszczalne jest uwolnienie od roku próby, jeżeli kandydat dłużej jak jeden rok przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka pozostaje, i z tego czasu gorliwość w wypełnianiu obowiązków świadectwem dyrekcyi swojej wykaże.

Dekret przyjęcia.

§. 17. Jako dowód przyjęcia do zakładu emerytury otrzyma każdy członek dekret przez przełożonego zakładu wydany i pieczęcią zakładu zaopatrzony.

Dekret ten zawierać będzie:

- a) Dzień, od którego, czy to prowizorycznie, czy stałe czas służby do osiągnięcia pensyi emerytalnej wymagany płynie;
- b) Ilość lat służby przepędzonych przed przyjęciem kandydata do zakładu emerytury, czy to przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie, czy przy innych stałych scenach polskich;
- c) Suma, jaką kandydat za przyjętą mu, przed przyjęciem go do zakładu emerytury – służbę – do funduszu emerytury opłacać winien, z wymienieniem rat, w jakich opłata ta nastąpić ma.

Oświadczenie przystąpienia.

§. 18. Po odebraniu dekretu przyjęcia winien nowy członek wpisać własnoręcznie do osobnej do tego celu przeznaczonej księgi swoje oświadczenie, iż do postanowień tych statutów stosować się chce i winien.

Jeżeliby wpisane to w przeciągu 14 dni po odebraniu dekretu przyjęcia nie nastąpiło, dekret ten traci we wszystkich swoich punktach ważność.

Wpisane oświadczenie przy przyjęciu na próbę, nie będzie już powtórzone przy przyjęciu stałym.

Opłaty do funduszu emerytury.

§. 19. Począwszy od pierwszego dnia następującego po wpisaniu powyższej (§. 18) deklaracji, co miesiąca winien nowy członek opłacać do kasy funduszu emerytury:

- a) od gaży nie przewyższającej rocznie sześćset trzydzieści (630) złotych w. a., cztery od sta; od wyższych gaż pięć od sta w miesięcznych ratach. Wolne pomieszkание jest częścią gaży;
- b) czwarty procent od każdego benefisu.

Nadto każdy członek emerytury, któremu lata służby z czasu przed przyjęciem go do zakładu emerytury, przyjęte zostały, winien w ratach w dekrecie oznaczonych, które wszelako na dłużej jak 5 lat rozciągnięte być nie mogą, złożyć do kasy funduszu emerytury wkładkę za te przyjęte lata.

Przy wyrachowaniu tej wkładki przyjętą będzie jako gaża roczna w ratach przyjętych pobierana, ta gaża, którą członek w czasie przyjęcia go do zakładu emerytury pobiera.

Przed zupełnym wpłaceniem należących się do funduszu wkładek, czy bieżących, czy za pierwotne wraz z procentami nikt pensji emerytalnej uzyskać nie może.

Wkładki, rozłożone do spłaty na raty, zostaną w razie spensjonowania członka funduszu, z przyznanej mu pensji emerytalnej w pierwotnie oznaczonych terminach i wysokościach ściągnięte.

Przypadający funduszowi emerytury wedle poprzedzających ustępów tego paragrafu procent od tej gaży za każdy przyjęty rok służby wraz z czwartym procentem od procentu tego, aż do dnia, od którego członek po przyjęciu go do zakładu emerytury dalsze wkładki opłacać winien będzie, stanowić będzie tę sumę, którą członek w wyznaczonych w dekrecie przyjęcia ratach do kasy fun-

duszu emerytury jako wkładkę za przyjęte lata zapłacić obowiązującym będzie.

Prowizye od wkładek, za lata ubiegłe przyjętych, będą opuszczone wszystkim przystępującym do funduszu w pierwszym roku, licząc od daty zatwierdzenia niniejszego statutu przez wys c. k. rząd.

Wyjąwszy wypadek w §. 4 przewidziany, wkładki wszelkiego rodzaju przez członków emerytury poczynione, nigdy i pod żadnym pretekstem zwrócone nie zostaną.

§. 20. Każdy członek zakładu emerytury winien jest wywieść się u przełożonego kasy, z której gażę pobiera, kwitem kasy emerytalnej, iż należące się funduszowi emerytury wkładki z przedostatniego miesiąca uiścił, inaczej kasa teatralna potrąci z jego gaży całkowitą, do końca przedostatniego miesiąca zachodzącą zaległość wraz z prowizją zwłoki po cztery od sta i zwróci takowe kasie zakładu emerytury. (§. 12).

Ilość lat służby do uzyskania pensji wymagana.

§. 21. Pensję emerytalną uzyska:

1. Kto wykaże trzydzieści lat służby, przepędzonych przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie, od przyjęcia go do zakładu emerytury.
2. Kto wprawdzie nie wykaże trzydziestu lat takiej służby, kto wszelako otrzymania tego potrzebnym będzie a to dla podeszłego wieku dla ułomności przez lekarza poświadczonej, a przez protomedyka stwierdzonej, lub dla widocznej, jednak przez siebie nie zawinionej niezdadności do dalszego pozostania przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie. Taki członek otrzyma wyrachowaną wedle zasad w §. 23 przyjętych pensję emerytalną w następującym stosunku:
 - a) po dziesięciu latach służby od przyjęcia do zakładu emerytury dwadzieścia procent;
 - b) po 15 latach takiejże służby – czterdzieści procent;
 - c) po 20 latach takiejże służby – sześćdziesiąt procent;
 - d) po dwudziestu pięciu latach takiejże służby – osmdziesiąt procent;

§. 22. Wykazane wiarygodnie lata służby, przepędzone przed przyjęciem do zakładu emerytury, czy to przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie, czy przy innych stałych scenach polskich, winno być na żądanie przyjęte do emerytury.

Przyjęcie to ma wszelako na razie tylko ten skutek, iż upoważnia i obowiązuje członka do złożenia wkładki za wszystkie lata tej służby. Rzeczywiste wyrachowanie i zrównanie tej służby ze służbą po przyjęciu do zakładu ubiegłą, nastąpi dopiero wtenczas, jeżeli członek, popełnił już po przyjęciu go do zakładu emerytury przynajmniej pięć lat służbę przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie.

Wysokość pensji emerytalnej.

§. 23. Gaża, którą członek emerytury bez względu na honorarium gry (Spielhonorar), lub inne korzyści od dyrekcyi sceny polskiej przy teatrze hr. Skarbka we Lwowie pobierał, będzie w miarę lat służby (§. 21) służyć za podstawę do wymiaru pensji emerytalnej, a to podług tej zasady, iż wzięte będzie przecięcie gaży z tych pięciu bezpośrednio po sobie następujących lat, z których suma tej gaży największą się okaże:

Rzeczoną zasadę w wymiarze pensji w ten sposób zastosować należy, iż:

- a) Członkowie, którzy podług powyższego pięcioletniego przecięcia rocznie tysiąc pięćset (1.500) złotych w. a., lub więcej jako gażę pobierali, tysiąc dwieście (1.200) złotych w. a. rocznie pensji emerytalnej otrzymają;
- b) Ci, którzy podług pięcioletniego przecięcia od tysiąca pięćset (1.500) złotych w. a., do tysiąca (1000) złotych w. a. rocznie pobierali, ośmset (800) złotych w. a. rocznej pensji emerytalnej dostaną;
- c) Ci, których roczna gaża w pięcioletnim przeciągu wyniesie od tysiąca do sześciuset (1000–600) złotych w. a., czterysta ośmdziesiąt (480) złotych w. a. rocznej pensji emerytalnej mieć będą; nakoniec
- d) Ci, którzy nie więcej jak sześćset (600) złotych w. a., nie mniej zaś jak trzysta (300) złotych w. a., a ci, którzy niżej (300) złotych w. a. pobierali – sto pięćdziesiąt (150) złotych w. a. jako gażę emerytalną pobierać będą.

Do gaży służącej rzeczonym sposobem za podstawę wymiaru pensji, doliczonym będzie także czynsz pomieszkania, którego na mocy kontraktu bez opłaty używają.

§. 24. Jeżeliby dyrekcyja teatru zmniejszyła gażę członka emerytury z powodu jego niedbałości w służbie, lub z innych jakichkolwiek z jego winy pochodzących przyczyn, tedy bez względu na dawniejszą wyższą gażę, pensya podług późniejszej zmniejszonej płacy wymierzona będzie.

O wystąpieniu z zakładu i powtórnym wstąpieniu.

§. 25. Członek emerytury, który opuścił scenę przy teatrze hr. Skarbka we Lwowie, przestaje być członkiem emerytury i nie może żądać zwrotu wkładek jakiegokolbądź rodzaju (§. 19). Jeżeli zaś na nowo do niej wstąpi, winien być na żądanie na nowo do zakładu emerytury przyjęty. Obowiązany wszelako będzie za lata przerwy, czy to przy innych stałych scenach polskich, czy przy scenie polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie przepędzone, zapłacić składkę podług zasad ustanowionych w §. 19 co do lat służby przed przyjęciem do zakładu emerytury przepędzonych i stosują się do tych lat przepisy §. 22.

W razie powtórnego przyjęcia do zakładu emerytury zostaną członkowi policzone do rzeczywistej służby lata, które dawniej jako członek emerytury przy scenie polskiej w teatrze Stanisława hr. Skarbka we Lwowie wyśłużył (§. 21) i nie będzie już obowiązany od tych lat wkładki opłacać.

Jeżeli w czasie przerwy znajdują się lata bez służby przy scenie polskiej, takowe najwięcej w liczbie trzech rozumie się za opłatą przyjęte być mogą.

Spory między członkami emerytury, a przedsiębiorcą sceny polskiej w teatrze hr. Skarbka we Lwowie rozstrzyga na żądanie jednej przynajmniej strony Wydział krajowy, ostatecznie z wykluczeniem wszelkiej innej drogi w ten sposób, iż warunki dalszego kontraktu układa.

§. 26. Członek zakładu emerytury traci wszystkie przez przystąpienie do tego zakładu nabyte prawa, poczynione wkładki wszelkiego rodzaju przepadają na korzyść funduszu emerytury, i nie może już nigdy być przyjętym do zakładu emerytury, jeżeli:

a) kontraktu nie dotrzyma, lub się przedsiębiorcy teatru w sposób dla niego szkodliwy bez prawnej przyczyny sprzeciwiać, lub ogólnie zle i porządkowi przeciwne czynności popełniać będzie;

b) jeżeli wyrokiem prawomocnym sądu kompetentnego winnym uznany zostanie zbrodni lub przestępstwa, pochodzącego z chciwości zysku. O tej utracie wyrokuje Wydział krajowy ostatecznie z wykluczeniem wszelkiej innej drogi.

Pensyonowanie przymusowe.

§. 27. Członkowie emerytury, którzy się do wystąpienia na scenie polskiej niezdolni stali, mogą być pensyowani, chociażby się o to nie

ubiegali, jeżeli się na to administracja fundacji drohowyzkiej z Wydziałem krajowym zgodzi.

Pensye w obcem państwie płacone nie będą.

§. 28. Pensyonistom w cudzem państwie mieszkającym pensya emerytalna płaconą nie będzie. Dlatego obowiązani są emerycy wykazać się przy każdym odbieraniu pensyi zaświadczeniem proboszcza miejscowego, zatwierdzonem przez zwierzchność miejscową, iż w obrębie państwa austriackiego zamieszkują.

Zmniejszenie pensyi emerytalnych.

§. 29. Jeżeliby fundusz bieżący na zaspokojenie wszystkich pensyj emerytalnych nie wystarczył, tedy raty wszystkich pensyonistów stosunkowo zmniejszane zostaną.

Nigdy wszelako przyjęci do zakładu na podstawie statutów zatwierdzonych postanowieniem c. k. Namiestnictwa z dnia 20 listopada 1869 l. 48978, czy to już emerycy, czy tylko przyjęci nie mogą doznać w nabytych już prawach uszczerbku na korzyść członków przyjętych na podstawie niniejszych statutów.

Kwoty odcignięte od rat z przyczyny niedostarczającego funduszu bieżącego – nie będą nigdy zwrócone, chociażby się fundusz bieżący nad potrzeby potoczne powiększył.

Emerycy pobierający już emeryturę, nie mogą na podstawie niniejszych statutów domagać się wyższej emerytalnej płacy.

Nabyte jednak prawa tychże emerytów do pobieranej obecnie emerytury, nie mogą być przez niniejsze zmienione statuty, ani uszczuplone, ani w czemkolwiek naruszone.

O pensjach wdów i sierót.

§. 30. 1) Wdowa ślubna po zmarłym członku zakładu emerytury otrzyma tytułem wdowiej pensyi 30% tej pensyi emerytalnej, którą zmarły mąż pobierał, lub do której, jeżeliby zmarły nie pobierał jeszcze pensyi emerytalnej, miałby prawo, jeżeliby w dniu śmierci dostał emeryturę, wszakże pod następującymi warunkami:

- a) Jeżeli przynajmniej przez dziesięć lat wspólności małżeńskiej ze zmarłym żyła i w tejże podczas śmierci jego pozostawała. Sądownie od stołu i łoża separowana małżonka, wtenczas tylko będzie miała prawo do tej pensyi wdowiej, jeżeli podług orzeczenia sądowego separacya nastąpiła z winy męża.

b) Jeżeli sama nie pobiera pensji emerytalnej równającej się przynajmniej pensji wdowiej podług powyższych zasad jej należącej się. Jeżeliby pobierana przez nią emerytura niższą była od pensji emerytalnej wdowy, natenczas otrzyma tylko różnicę między własną a pensją wdową.

Te same zasady mają być zastosowane, jeżeliby wdowa pobierająca pensję wdową, otrzymała później pensję emerytalną jako członek zakładu emerytury.

2) Dzieciom z prawego łoża po zmarłych członkach zakładu emerytury należy się a to: dziewczętom do ukończenia lat 18 życia – a chłopcom do ukończenia lat 21 życia, każdemu po dziesięć (10) procent pensji emerytalnej rzeczywiście już przez ojca pobieranej, lub do której, jeżeliby zmarły nie pobierał jeszcze pensji emerytalnej, miałby prawo, gdyby w dniu śmierci dostał emeryturę.

Nigdy wszelako to, co dzieci i wdowa tytułem pensji po zmarłym ojcu, względnie mężu pobierać będą, nie może przenosić siedmdziesiąt (70) procent tej pensji emerytalnej, którą zmarły rzeczywiście pobierał, lub do której, jeżeli zmarły nie pobierał jeszcze pensji emerytalnej, miałby prawo, gdyby w dzień śmierci otrzymał emeryturę.

Ustęp I. paragrafu 29 ma także zastosowanie do pensji wdów i sierot.

Wdowa traci wdową pensję jeżeli wstąpi w powtórne śluby małżeńskie, wdowa i sieroty tracą prawo do pensji w wypadkach §. 26 litera b) i jeżeli prowadzą życie niemoralne.

O utracie tej wyrokuje Wydział krajowy ostatecznie z wykluczeniem wszelkiej innej drogi.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji i W. s. Krakowskiego.

We Lwowie dnia 10. Marca 1885.

Marszałek krajowy

Zastępca:

Oktaw Pietruski.

Członkowie Wydziału kraj.:

Dr. Franciszek Hoszard,

Dr. Józef Wereszczyński.

Powyższy układ statutów zgodny jest z zapatrywaniem Rady administracyjnej fundacji ś. p. Stanisława hr. Skarbka, co niniejszym stwierdzam.

We Lwowie dnia 20. Marca 1885.

Przewodniczący Rady admin. fund. ś. p. St. hr. Skarbka:

Karol książę Jabłonowski.

[pod paginą]

L. 20.531. C. K. Namiestnictwo zatwierdza niniejszy statut w całej osnowie.

Z c. k. Namiestnictwa

Lwów 9 Kwietnia 1885.

w zastępstwie:

Decykiewicz

Stanisław Habdank hrabia Skarbek zmarł w 1848 roku w swoim mieszkaniu mieszczącym się w budynku teatru. Nie pozostawił potomstwa, jednak jego dzieło przetrwało do wybuchu Wielkiej Wojny, choć ulegało wielu koniecznym zmianom, o których dowiadujemy się ze stron *Szematyzmu galicyjskiego* z 1914 roku:

Kasa emerytalna dla członków polskiego Teatru miejskiego we Lwowie.

Na mocy uzyskanego przywileju przeszedł teatr polski w ręce ś. p. Stanisława hr. Skarbka, zaś ś. p. Aleksander hr. Fredro przedłożył na Sejmie w r. 1841 wniosek, aby zasłużonych członków tej sceny pieczy nowego przedsiębiorstwa polecić, który to wniosek na Sejmie w r. 1842 przez Stanisława Bohdana, ówczesnego delegata wznowiony został. Po dwuletnim okresie, tj. od 5. kwietnia 1842 do 1844 r. przekonał się Stanisław hr. Skarbek, że to przedsiębiorstwo stratę przynosi, a że teatr do zakładu drohowyżkiego dla ubogich i sierót aktem fundacyjnym z dnia 1. sierpnia 1843 r. wcielonym został, ażeby ten dobroczynny Zakład drohowyżki z powodu przedsiębiorstwa teatralnego uszczerbku nie poniósł, wniósł śp. fundator pod dniem 26. lipca 1844 r. prośbę do Wydziału stanowego o poparcie na rzecz sceny polskiej na czas trwania przywileju, t. j. od 29. marca 1842 r., w rocznej kwocie 4000 zł. m. k. i oddanie na własność Zakładu drohowyżkiego realności Kortumówka we Lwowie położonej, z tem oświadczeniem, że na pierwsze 10 lat przepadająca sumę 40.000 zł. m. k. jako kapitał zarodowy dla Zakładu emerytury poświęci.

Wskutek tego podania i deklaracji ś. p. fundatora Sejm krajowy na posiedzeniu dnia 18. września 1844 r. przychylił się do tej prośby i wydelegował do zawarcia kontraktu w tym kierunku Kazimierza hr. Stadnickiego i Agenora hr. Gołuchowskiego, który to kontrakt na dniu 14. listopada 1845 r. zdziałany, na dniu 7. Marca 1848 r. przez Wydział stanowy podpisany został. Gdy w powyższy sposób z dniem 26. marca 1855 roku kapitał zarodowy przez ś. p. Stanisława hr. Skarbka na wyżej powiedziany cel poświęconą sumę 40.000 zł. m. k. osiągnął, natenczas c. k. Namiestnictwo uchwałą z dnia 3. Maja 1857 r., I. 359 Zakład emerytury z dniem 1. kwietnia 1857 roku w życie wprowadziło.

Po myśli statutu z 6. grudnia 1912 wydanego przez Wydział krajowy a zatwierdzonego przez c. k. Namiestnictwo reskryptem z 11. stycznia 1913, I. XV/d 4606/36 ex 1912 w miejsce istniejącego pod Zarządem Wydziału krajowego funduszu emerytury dla członków polskiego teatru miejskiego we Lwowie, utworzonym zostało nowe towarzystwo dla ubezpieczenia członków polskiego Teatru miejskiego we Lwowie i ich rodzin, podpadające pod postanowienia ces. pat. z 26. listopada 1852, Dz. p. p. Nr. 253.

Majątek funduszu stanowi fundusz żelazny, pochodzący z funduszu głównego b. Zakładu emerytury aktorów teatru hr. Skarbka w sumie 500.000 (pięćset tysięcy) koron, alokowanej obecnie w 4 ½ % i 4% listach zastawnych galic. Banka krajowego, w 4% listach zastawnych galio. Towarzystwa kredytowego ziemskiego we Lwowie, w 4% obligacjach pożyczki miasta Lwowa, w 4% obligacjach kolejowych Banka krajowego i w 4% galic. listach rentowych.

Fundusz ten jest nienaruszalny, nie może być ani uszczuplony, ani obciążony, a pomnażać się będzie jedynie nadwyżkami z wylosowania walorów w skład jego wchodzących, tudzież ewentualnymi darami na ten fundusz przeznaczonymi.

Wysokość renty inwalidy wynosi po 10 latach należenia do Kasy emerytalnej 40% ubezpieczonej kwoty poborów i wzrasta za każdy dalszy rok o 2–4%, tak iż po 35 latach należenia wyniesie renta ta pełną kwotę ubezpieczonych poborów.

Renta wdowia wynosi połowy tej renty, jaką pobierał zmarły mąż, względnie do jakiej nabył prawo w chwili swej śmierci.

Dodatek na wychowanie wynosi dla każdej sieroty po jednym rodzicu 15%, zaś dla każdej sieroty po obojgu rodzicach 30% kwoty ubezpieczonych poborów rodzica¹⁶.

¹⁶ *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1914, Lwów 1914, s. 1097–1098.*

Z tego samego źródła dowiadujemy się też o wysokości rocznych pensji emerytalnych i wdowich pobieranych w 1914 roku przez następujące osoby:

Wojnowski Bronisław 768 K.
Nowakowska Teofila 2400 K.
Salamon Michał 768 K.
Kozłowska Izabela 288 K.
Słomkowski Franciszek 1600 K.
Krček Franciszek 768 K.
Jarecki Henryk 1600 K.
Zboińska Józefa 576 K.
Felińska Józefa 144 K.
Ślawiczek Henryk 576 K.
Sachorowski Mieczysław 2400 K.
Kwiecińska Antonina 2000 K.
Chudyk Emilia 144 K.
Stachowicz-Grekowa Felicya 3000 K.
Kołodkówna-Weigel Marya 900 K.
Chmieleńska Helena 467 K 71 h.
Gamska Marya Józefa 234 K 90 h.
Łomińska Józefa 768 K.
Łobarzewski Czesław 768 K.
Praunówna Franciszka 960 K.
Schelmbauer Wawrzyniec 960 K.
Kitschman Adolf 1920 K.
Rutkowska-Schultin Julia 768 K.
Kasprowicz-Maciulska Amalia 2400 K.
Zemla Waław 690 K.
Thener Emilia 208 K 15 h.
Pichór Jan 768 K.
Malawska Antonina 1920 K.
Jaworski Władysław 2400 K.
Münzlinger Franciszek 768 K.
Hierowski Stanisław 2400 K.
Wysocki Franciszek 2400 K.
Michlewicz-Żymirska Wilhelmina 900 K.
Gostyńska Anna 2970 K.
Feldmann Ferdynand 3000 K.

Hausman Jan 1339 K 57 h.
Walewska Joanna 720 K.
Rybicka Paulina 2029 K 20 h.
Kliszewska Karolina 1866 K.
Otrembowa Julia 2478 K.¹⁷

Skarbkowa inicjatywa przetrwała wiele kolei losu. Wydaje się, że powinna zasługiwać na uznanie i to bynajmniej nie ze względu na, jakby się wydawać mogło, „kaprys” bogacza i arystokraty, lecz choćby dlatego, że w efekcie swych, niewymuszonych przecież, poczynań naraził się na wiele impertynencji.

W ogóle stanowisko Skarbka jako, jako dyrektora teatru, nie było wówczas do pozazdroszczenia. Jeżeli milczały pisma lwowskie, nie mogąc dla rozmaitych przyczyn dać folgę swej niechęci wobec jego osoby – to pisma zakordonowe wcale go nie oszczędzały. Co prawda był on w dobrym towarzystwie, gdyż celem pocisków anonima w korespondencjach do *Tygodnika poznańskiego* byli również Fredro Aleksander, stary Kamiński, którego *Zabobon* nazwano „nieudałem małpiarstwem” i artyści lwowscy. Teatr polski we Lwowie, zdaniem korespondenta, był budą bez żadnej artystycznej wartości, aktorowie bez talentu, autorowie nieudolni, kierownictwo usuwające się z pod krytyki¹⁸.

Krzysztof Bąkała

¹⁷ Ibidem, s. 1098.

¹⁸ S. Pełowski, op. cit., s. 188.

Bibliografia

Źródła drukowane

Dokumenta Fundacyi i Statuta Instytutu Drohowyskiego, Lwów 1874.

Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1848, Lwów 1848.

Statut emerytury aktorów, aktorek, reżyserów, śpiewaków opery i operetki, kapelmistrzów, chórzystów i suflerów w c. k. uprz. Teatrze hr. Skarbka we Lwowie, Drukarnia Ludowa, Lwów 1885.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1914, Lwów 1914.

Opracowania

Kemin Volodymir, *Mecenasostwo hrabiego Stanisława Skarbka w tradycji wychowawczej Galicji*, [w:] *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk 2017, t. 14.

Orłowicz Mieczysław, *Ilustrowany przewodnik po Lwowie*, Książnica-Atlas, Lwów–Warszawa 1925.

Pełowski Stanisław, *Teatr Polski we Lwowie (1780–1881)*, Gubrynowicz i Schmidt, Lwów 1889.

Artistic Patronage of Count Stanisław Skarbek of Gura

Keywords

artists' pension, Stanisław Skarbek of Gura, Polish theatre

Abstract

The purpose of the source edition is to present the contents of the pension statutes for Polish stage artists associated with the theatre of Count Stanisław Skarbek in Lviv. The document is an important contribution to the history of the development of the insurance system in the Polish lands. It is noteworthy that its founder, at the time of Poland's loss of independence, repeatedly emphasised the national, Polish character of the undertaking in the content of the statutes.

Künstlerisches Mäzenatentum des Grafen Stanisław Skarbek von Gura

Schlüsselwörter

Künstlerpensionen, Stanisław Skarbek aus Gura, polnisches Theater

Zusammenfassung

Ziel der Quellenedition ist es, den Inhalt des Pensionsstatuts für polnische Bühnenkünstler darzustellen, die mit dem Theater des Grafen Stanisław Skarbek in Lwow verbunden sind. Das Dokument ist ein wichtiger Beitrag zur Geschichte der Entwicklung des Versicherungssystems auf dem Gebiet Polens. Hervorzuheben ist die Tatsache, dass der Gründer des Unternehmens zur Zeit des Verlustes der Unabhängigkeit Polens in der Satzung wiederholt den nationalen, polnischen Charakter des Unternehmens betonte.

Графа Станислав Скарбек из Гуры – покровитель искусств

Ключевые слова

пенсии артистов, Станислав Скарбек из Гуры, польский театр

Резюме

Цель данной публикации – представить содержание пенсионного устава для артистов польских сцен, связанных с театром графа Станислава Скарбека во Львове. Документ представляет собой важным вклад в историю развития системы социального страхования на польских землях. Примечательно, что его создатель период потери Польшей государственности в тексте устава неоднократно подчеркивал национальный, польский характер предприятия.